

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาด: แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรใน ตำบลสวนพริกไทย จังหวัดปทุมธานี

FROM LOCAL WISDOM TO CONSUMER VALUE AND MARKET CHANNELS: CONSERVATION OF HERBAL USAGE IN SUAN PHRIK THAI SUBDISTRICT, PATHUM THANI PROVINCE.

(Received: September 27,2025 ; Revised: September 29,2025 ; Accepted: September 30,2025)

สุนทรี จินธรรม¹ พิรยา ทองเครือ² จีรภัทร์ อัฐจิตศิลป์เวท³ รัชนีวรรณ จินธรรม³ และประภัสรา ธรรมวัชรางกูร⁴
Soontaree Cheentam¹, Peeraya Thongkrue², Jeeraputr Attisilwet³, Rachaneewan Cheentam³ and
Prapatsara Thamwatcharangkoon⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี และ 2) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่น ผู้ปลูกสมุนไพร ผู้จำหน่ายสมุนไพร และผู้นำชุมชน จำนวนกลุ่มละ 5 คน รวม 20 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนพบปัญหา 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านสถานที่ปลูกพืชสมุนไพรไม่เพียงพอ 2) ปัญหาด้านสถานที่ผลิตสมุนไพร ยังไม่มีโรงงาน 3) ปัญหาด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร ยังไม่ได้มาตรฐาน และ 4) ปัญหาด้านช่องทางการตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร สำหรับแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร ของชุมชนตำบลสวนพริกไทยพบว่า ชุมชนและครัวเรือนควรร่วมมือกันส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรทั้งที่บ้านของตนเองและที่ดินส่วนกลางชุมชน อาจปลูกในสวนหลังบ้าน ไร่นาสวนผสม เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ ปลูกในวัดและในโรงเรียน จัดทำธนาคารสมุนไพร เพื่อให้มีวัตถุดิบในการผลิตสมุนไพร จัดตั้งชมรมด้านสมุนไพรและร่วมมือกันในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและเพิ่มช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร หน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา ควรร่วมมือกันสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีมาตรฐานให้กับกลุ่มผู้ผลิต ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภค พัฒนาระบบจำหน่าย ตราสินค้า และช่องทางการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

คำสำคัญ: คุณค่าผู้บริโภค/ช่องทางการตลาด/ภูมิปัญญา/การใช้สมุนไพร

ABSTRACT

The objectives of this survey research were: 1) to examine the problems of conserving local wisdom in herbal usage within the community of Suan Phrik Thai Subdistrict, Mueang District, Pathum Thani Province, and 2) to explore guidelines for transferring such local wisdom into consumer value and market channels for herbal products. This qualitative research employed purposive sampling, selecting four target groups: local sages, herbal growers, herbal sellers, and community leaders, with five participants from each group, totaling 20 respondents. Data were collected through in-depth interviews and focus group discussions, and analyzed using content analysis.

The findings revealed four main problems in conserving local wisdom on herbal usage: (1) insufficient planting areas for herbs, (2) lack of production facilities or factories for herbal processing, (3) herbal products

¹ อาจารย์ประจำ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

² อาจารย์ประจำ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และนักวิจัยอิสระและที่ปรึกษาด้านการตลาด (แพลตฟอร์ม Kolabtree, กรุงเทพมหานคร สหราชอาณาจักร)

³ นักวิจัยอิสระ สมาคมสิ่งแวดล้อมศึกษาแห่งประเทศไทย

⁴ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก *ผู้นิพนธ์ประสานงาน E-mail: peeraya.thong@vru.ac.th

that fail to meet quality standards, and (4) limited marketing channels for distributing herbal products. As for the guidelines, the study suggested that households and communities should collaborate to promote herbal planting in both household spaces and communal areas, such as backyard gardens, integrated farming systems, mixed agriculture, new theory agriculture, temples, and schools. Establishing herb banks and herbal clubs was also recommended to ensure raw materials and strengthen cooperation in herbal utilization and market expansion. In addition, public agencies and educational institutions should support the development of standardized herbal products, promote local wisdom as consumer value, and enhance product packaging, branding, and marketing channels both domestically and internationally.

Keywords: Market Channels, Consumer Value, Local Wisdom, Herbal Usage

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีการนำสมุนไพรมาใช้อย่างแพร่หลายทั้งในรูปยา ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และเครื่องสำอาง ภาครัฐได้มีการส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์และยาสมุนไพรทางการแพทย์แผนไทย โดยการผสมผสานการบริการแพทย์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสมุนไพรอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง ปลายทาง ทั้งการปลูก การแปรรูป และการทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน มีการพัฒนาและมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับกับตลาดโลก เมื่อพิจารณาจากจำนวนสถานที่ผลิตยาแผนโบราณ/ยาสมุนไพร ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก สมุนไพรไทยเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพลดการพึ่งพายาเคมี มีสรรพคุณหลากหลาย เช่น บำรุงร่างกาย รักษาโรค บรรเทาอาการต่าง ๆ การพัฒนาสมุนไพรช่วยให้ได้มาตรฐานสากล ปลอดภัย และน่าเชื่อถือมากขึ้น ด้านเศรษฐกิจ ตลาดสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ธรรมชาติมีมูลค่าสูงทั้งในและต่างประเทศ ช่วยสร้างรายได้ให้เกษตรกรผู้ประกอบการ OTOP และอุตสาหกรรมยา-เครื่องสำอาง หากมีการวิจัยและต่อยอดอย่างจริงจัง จะเพิ่มมูลค่าให้กับวัตถุดิบพื้นบ้านได้ ด้านสังคมและวัฒนธรรม สมุนไพรเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาช่วยอนุรักษ์ความรู้ดั้งเดิมไม่ให้สูญหาย สร้างความภาคภูมิใจและอัตลักษณ์ของชาติไทย ด้านวิชาการและการวิจัยเป็นแหล่ง

องค์ความรู้ที่สามารถนำไปต่อยอดในเชิงวิทยาศาสตร์และการแพทย์สมัยใหม่ เปิดโอกาสให้นักวิจัย นักศึกษา และผู้ประกอบการได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในระดับนานาชาติ การพัฒนาสมุนไพรไทยมีความสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงด้านสุขภาพ การเพิ่มขีดความสามารถทางเศรษฐกิจ และการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่พร้อมก้าวสู่มาตรฐานสากล บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณมีหมอยาที่เก่งอยู่ทุกภูมิภาค ทุกท้องถิ่น ได้สืบทอดภูมิปัญญามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร เกิดจากวิถีชีวิตสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ ทดลองศึกษาค้นคว้าจนได้ตำรับยา คัมภีร์ในการรักษาโรค จนเกิดเป็นศาสตร์ ทฤษฎีต่าง ๆ มากมาย เช่น คัมภีร์ปฐมจินดา คัมภีร์โลกนิทาน คัมภีร์ธาตุวิวัฒน์ เป็นต้น ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือการพบหินบดยาในหลายยุคสมัย ต่อมาวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้า มีการสกัดสารสำคัญจากพืชสมุนไพร นำมาทำตัวยารักษาผู้ป่วยในรูปแบบแคปซูล ยาเม็ด ยาขี้ผึ้ง และยาฉีด และมีการสังเคราะห์สารในห้องปฏิบัติการ ซึ่งใช้ง่าย ได้ผลเร็ว ยาสมุนไพรจึงถูกลดบทบาทลง เพราะใช้ยากกว่า ต้องต้ม ต้องอุ่นทุกวัน หรือต้องดองเหล้า ทำยาผง ยาลูกกลอน ยากวาดคอ จึงทำให้ยาแผนปัจจุบันมีบทบาทสำคัญจนเป็นกระแสหลักในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งมีผลข้างเคียงและอันตรายสูงกว่ายาแผนโบราณและยาสมุนไพร จึงทำให้ทั่วโลกหันกลับมาสนใจยาสมุนไพร เกิด

ค่านิยมในการกินอาหารเป็นยา และมีอาหารเสริมเพื่อสุขภาพจากสารสกัดสมุนไพรเกิดขึ้นมากมาย ในยุคปัจจุบัน ประเทศไทยมีหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมและพัฒนายาสมุนไพร คือ กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข จึงทำให้พืชสมุนไพรถูกนำมาวิจัยและพัฒนาเกิดขึ้นมากมาย เช่น ฟ้าทะลายโจร ซึ่งใช้รักษาโรคโควิด 19 ขมิ้นชัน บัวบก ไพล กระชายดำ นอกจากนี้เนื่องด้วยการเกษียณกรรม โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และโรงพยาบาลอื่น ๆ ยังได้ผลิตยาสมุนไพรออกมาใช้รักษาผู้ป่วยและส่งขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ และมีการสนับสนุนหอพื้นบ้านและการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อนำมาแปรรูปในระบบอุตสาหกรรมตลอดจนมีสถาบันการศึกษาเปิดหลักสูตรการแพทย์แผนไทยระดับปริญญาตรีจำนวน 24 แห่ง เรียกแพทย์แผนไทยกลุ่ม ข ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค และผู้สำเร็จการศึกษาต้องสอบใบประกอบโรคศิลปะ ซึ่งมีสภาวิชาชีพการแพทย์แผนไทยดูแลรับผิดชอบเรื่องคุณภาพของแพทย์แผนไทยและการใช้ยาสมุนไพร¹

สมุนไพร หรือยาสมุนไพร หมายถึงยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ และแร่ธาตุต่าง ๆ ที่ยังมีได้แปรรูป หรือผสมปรุงเป็นตำรับยา พืชสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เช่น ในเอเชียก็มีหลักฐานแสดงว่ามนุษย์รู้จักใช้พืชสมุนไพรมากกว่า 6,000 ปี แต่หลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีการสังเคราะห์และผลิตยาจากสารเคมี ในรูปที่ใช้ประโยชน์ได้ง่าย สะดวกสบายในการใช้มากกว่าสมุนไพร ทำให้ความนิยมใช้ยาสมุนไพรลดลงมาเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ความรู้วิทยาการด้านสมุนไพรขาดการพัฒนา ไม่เจริญก้าวหน้า²

สวนพริกไทย เป็นชื่อตำบลหนึ่งในเขตอำเภอเมืองปทุมธานี ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณริมแม่น้ำอ้อม(แม่น้ำเจ้าพระยา

สายเก่า) ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ บริเวณตำบลสวนพริกไทยนี้ มีการทำสวนพริกไทยเพื่อส่งหลวงประชากรในตำบลสวนพริกไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 11,119 คน แยกเป็นชายจำนวน 5,347 คน และหญิงจำนวน 5,772 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 5,373 ครัวเรือน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ รับจ้าง การเกษตร ค่าขาย ธุรกิจส่วนตัว โรงงานอุตสาหกรรม รับราชการและรัฐวิสาหกิจ จากการที่คณะนักวิจัยลงพื้นที่สำรวจข้อมูลบริบทชุมชนพบว่า ในตำบลยังมีพื้นที่ทำการเกษตร ทั้งการทำนา ทำสวนผักและสวนผลไม้ และมีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้บริโภคเป็นอาหารและเป็นยารักษาโรคในบางครัวเรือน ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันปลูกสมุนไพรที่หมู่ 8 และมีการเรียนรู้ในการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร แต่ยังคงขาดทักษะการผลิตที่ได้มาตรฐาน และไม่มีสถานที่ผลิตที่เป็นโรงงานแยกจากที่พักอาศัย และชุมชนต้องการพัฒนาการปลูกและแปรรูปสมุนไพร อีกทั้งอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร และเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาขององค์การสหประชาชาติ ทั้งด้านขจัดความยากจนและด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.ศึกษาปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี
- 2.ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Design) โดยศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสำรวจการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชน และการสนทนากลุ่ม ทำการศึกษาโดยการเลือกกลุ่มเป้าหมาย (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ) แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพร ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่น ผู้ปลูกสมุนไพร ผู้จำหน่ายสมุนไพร และผู้นำชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย เก็บข้อมูลโดยการสำรวจการปลูกพืชสมุนไพรและการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมาย

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี โดยการสัมภาษณ์ ประชาชนท้องถิ่น ผู้ปลูกสมุนไพร ผู้จำหน่ายสมุนไพร และผู้นำชุมชน และทำการสนทนากลุ่มที่ชมรมรักษ์สมุนไพรไทย หมู่ 8 ตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในตำบลสวนพริกไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 11,119 คน แยกเป็นชายจำนวน 5,347 คน และหญิงจำนวน 5,772 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 5,373 ครัวเรือน ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลในตำบลสวนพริกไทย โดยสอบถามผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และชมรมผู้สูงอายุตำบลสวนพริกไทย เพื่อได้ข้อมูลหมอบ้าน ประชาชนท้องถิ่น ผู้ปลูกสมุนไพรที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการ

ป้องกัน รักษาโรค บรรเทาอาการเจ็บป่วย ส่งเสริมสุขภาพ และเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่นจำนวน 5 คน ผู้ปลูกสมุนไพรจำนวน 5 คน ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรจำนวน 5 คน และผู้นำชุมชนจำนวน 5 คน รวม 20 คน และเลือกแบบเจาะจงสำหรับสนทนากลุ่มจำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสำรวจแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สำหรับแบบสำรวจ ใช้สำรวจข้อมูลการปลูกพืชสมุนไพรของสมาชิกชุมชนในตำบลสวนพริกไทย แบบสังเกตเป็นแบบกึ่งโครงสร้างใช้สำหรับศึกษาปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร แบบสัมภาษณ์เป็นแบบกึ่งโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลด้านปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร และตอนที่ 3 เป็นข้อมูลด้านแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาด ประเด็นคำถามและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ กล้องถ่ายวิดีโอ เครื่องบันทึกเสียง และสมุดจดบันทึก

การสร้างและการพัฒนาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยสร้างแบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มและประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การตรวจหาความเที่ยงตรง (Validity) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านกายภาพบำบัด ด้านการวิจัย และด้านการตลาด จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงของเนื้อหาและภาษาหลังจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 และได้้นำเครื่องมือมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนที่จะมีการนำเครื่องมือไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยและคณะนักวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยประสานงานกับ ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบลสวนพริกไทย โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม การสำรวจพื้นที่การปลูกสมุนไพรมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาของปราชญ์ท้องถิ่น และสัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ปลูกสมุนไพร ผู้จำหน่ายสมุนไพร และผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในตำบลสวนพริกไทย ตลอดจนการจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่ม เพื่อค้นหาแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย โดยการจดบันทึก บันทึกเสียง บันทึกภาพนิ่ง และถ่ายวิดีโอทัศน์เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลทั่วไปในลักษณะกว้างและแบบเจาะลึก การวิจัยนี้จึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ดังนี้

1. การสำรวจ ผู้วิจัยและคณะนักวิจัยได้เดินสำรวจสภาพพื้นที่ปลูกสมุนไพรในชุมชนตำบลสวนพริกไทย จดบันทึกข้อมูลลงในแบบสำรวจ โดยบันทึกชื่อสมุนไพรที่พบ สอบถามข้อมูลผู้ปลูกสมุนไพรบันทึกภาพและบันทึกวีดิทัศน์

2. การสังเกต ผู้วิจัยและคณะนักวิจัยได้ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยสังเกตสภาพแวดล้อมและปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของปราชญ์ท้องถิ่น และสมาชิกชุมชนผู้ปลูกและอนุรักษ์สมุนไพรและบันทึกข้อมูลลงในแบบสังเกต

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย ถึงปัญหา และแนวทางในการการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย โดยบันทึกภาพและเสียง

4. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยนัดผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมาร่วมกิจกรรมสนทนา

กลุ่มจำนวน 10 คน ที่ทำการชมรมรักษัสมุนไพรรักษาตำบลสวนพริกไทย โดยใช้ประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในการสนทนากลุ่มและบันทึกข้อมูล บันทึกภาพและเสียง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายในประเด็นปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนจะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangular Data) โดยตรวจสอบจากปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ และตรวจสอบจากเอกสารตำรา และสรุปผลการวิจัยนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจการจดบันทึก และค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จริยธรรมงานวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างตาม Belmont Report โดยการแนะนำตัว ชี้แจงในการเข้าร่วมวิจัยให้กลุ่มตัวอย่างได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัย พร้อมทั้งลงนามยินยอมและให้ความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูลชี้แจงสิทธิที่กลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าร่วมการวิจัยหรือสามารถปฏิเสธที่จะไม่เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ได้ โดยไม่มีผลต่อการให้บริการใดๆ ที่จะได้รับสำหรับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะไม่มีการเปิดเผยให้เกิดความเสียหายแก่กลุ่มตัวอย่าง การนำเสนอผลการวิจัยเป็นแบบภาพรวมและใช้ประโยชน์ในการศึกษาเท่านั้น

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทยอำเภอเมือง จังหวัดพทุมธานี มีดังนี้

1.1 ปัญหาด้านสถานที่ปลูกพืชสมุนไพร ชุมชนตำบลสวนพริกไทยเดิมเป็นพื้นที่เกษตร ต่อมามีการขยายเขตเมือง มีโรงงานอุตสาหกรรม อาคารพาณิชย์ หมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้น จึงทำให้พื้นที่เกษตรลดลง ปัจจุบันยังมีนาข้าว สวนผัก สวน

พืชสมุนไพรบางชนิดต้องใช้เวลาในการปลูกรานหลายปี จึงจำเป็นต้องไปหาซื้อในร้านขายยา เช่น สมุลแว้ง ผาง เถาเอ็นอ่อน เถาวัลย์เปรียง มีความจำเป็นในการอนุรักษ์โดยขยายพันธุ์และปลูกเพิ่มในพื้นที่ซึ่งต้องการจัดทำเป็นธนาคารสมุนไพรของตำบล อีกทั้งปัญหาฝนตกน้ำท่วมในพื้นที่ตำบลสวนพริกไทยทำให้พืชสมุนไพรที่ปลูกไว้ในสวนและบริเวณบ้านพักอาศัยตายไปบางส่วน อาจทำให้พืชสมุนไพรเหลือน้อยลง จึงต้องหาต้นสมุนไพรมาปลูกเพิ่ม และหาสถานที่ปลูกเพิ่มขึ้น (เรวดี นาคโคต และวาริตน์ ชมภู่อ่อน, 2568)

1.2 ปัญหาด้านสถานที่ผลิตสมุนไพร ตำบลสวนพริกไทยยังไม่มีกลุ่มที่จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มอาชีพด้านสมุนไพร จึงขาดการ

ผลไม้ อยู่บ้าง เกษตรกรยังทำเกษตรผสมผสานปลูกผักสวนครัว เช่น ข่า ตะไคร้ พริก กระเพรา ผักบุ้ง ถั่ว มะเขือ ไม้ผล และไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุน มะขาม มะปราง มะยม มะกรูด มะนาว มะพร้าว ชี่เหล็ก สะเดา ผ่าง มะม่วงหาวมะนาวโห่ พื้นที่ปลูกสมุนไพรจึงเหลือน้อยลง

เกษตรกรหันมาปลูกผักสวนครัวและทำเกษตรผสมผสาน

สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสถานที่ผลิตสมุนไพรจากหน่วยงานภาครัฐ สมาชิกชุมชนบางกลุ่มยังขาดสถานที่ทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร ส่วนใหญ่ใช้สถานที่ในบ้าน เนื่องจากยังไม่มีโรงงานทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร บางบ้านต่อเติมโรงเรือนไว้ใช้ทำผลิตภัณฑ์ แต่ยังไม่ได้มาตรฐานการผลิต หากต้องนำผลิตภัณฑ์สมุนไพรไปขอเลขทะเบียนจดแจ้งและทางนักวิชาการสาธารณสุขต้องมาตรวจสถานที่ผลิต น่าจะไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานด้านสถานที่ผลิต สมาชิกชุมชนมีทั้งชมรมผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ชมรมรักสมุนไพรไทย ใช้วิธีแก้ปัญหาสถานที่ผลิตโดยการปรับปรุงอาคารร้านค้าในบริเวณหมู่ 8 ไว้ใช้เป็นสถานที่ผลิต (สุนันท์ แก้วนิยม, 2568) ปัจจุบันมี

สมาชิกชุมชนรวมกลุ่มกันทำผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานหลายภาคส่วนสนับสนุน วัสดุ อุปกรณ์ ในการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรและมีวิทยากรจากมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นมาช่วยอบรมเชิงปฏิบัติการทำเครื่องตีสมุนไพรสำหรับบำบัดอาการไขมันสูง ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และโรคอ้วน และทำแปรรูปสมุนไพรหลายชนิด โดยแก้ปัญหาสถานที่ผลิต ขอใช้สถานที่ผลิตที่บ้านสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขธารณสุขประจำหมู่บ้านที่หมู่ 8

1.3 ปัญหาด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร สมาชิกชุมชนเคยมีการตั้งกลุ่มสตรีสหกรณ์อำเภอเมือง ได้ทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร เช่น แชมพูมะกรูด แชมพูดอกอัญชัญ สบู่เหลวขมิ้น สบู่ก้อนสลดพังพอน ยาสีฟันสมุนไพร แต่เนื่องจากสมาชิกอายุมากขึ้นจึงทำผลิตภัณฑ์ไม่ไหว และมีผู้ผลิตกันหลายกลุ่มจึงทำให้ขยายตลาดได้ยาก จึงได้เลิกผลิตไป แต่ปัจจุบันมีคนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกเป็นหลานของสมาชิกในชุมชน ได้หันมาสนใจผลิตภัณฑ์ที่ส่งเสริมสุขภาพและบางคนเรียนจบแพทย์แผนไทย จึงมีความสนใจที่จะพัฒนาองค์ความรู้ในการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีคุณภาพและมีความหลากหลาย แต่ยังคงขาดประสบการณ์ในการทำผลิตภัณฑ์ และการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพร ยังขาดหน่วยงานมาสนับสนุนในการไปจดทะเบียนของเครื่องหมายมาตรฐาน เช่น มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน : มผช. จากหน่วยงานอุตสาหกรรมจังหวัด เลขทะเบียนจดแจ้งจากหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัด สถานที่ผลิตสมุนไพรยังไม่ได้มาตรฐาน ยังเก็บยาสมุนไพรอยู่กับบ้านโดยใช้กระดังงาดกยา ยังขาดโรงเรือนสำหรับตากยา หากมีการรวมกลุ่มกันมีโอกาสได้รับการสนับสนุนโรงเรือนตากยาพลังงานแสงอาทิตย์ ทำให้การผลิตยาสมุนไพรมีมาตรฐานความสะอาดและปลอดภัยมากขึ้น (ประเทือง ทำสะอาด, 2568) ขาดการส่งเสริมด้านบรรจุภัณฑ์ จึงทำให้ยอดขายมีจำนวนไม่มากนัก ซึ่งเมื่อขายผลิตภัณฑ์สมุนไพรได้ ต้องเก็บรวบรวมงบประมาณ เพื่อไปซื้อบรรจุภัณฑ์ เช่น

ขวด ถุง ซอง กล่อง ทำฉลากและซื้อวัตถุดิบ บางอย่าง เช่น เบสสบู่ กลีเซอรีน พิมเสน การบูร เมนทอล น้ำมันสระระแห่น อบเชย กานพลู พริกไทย ลูกผักชี เป็นต้น (เรวดี นาคโต, 2568)

1.4 ปัญหาด้านช่องทางการตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร ในชุมชนตำบลสวนพริกไทย ไม่มีตลาดนัด มีเพียงร้านกาแฟ ร้านค้าขายอาหาร และผักผลไม้ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรในหมู่บ้าน จึงทำให้ยอดขายมีจำนวนไม่มากนัก แต่พอมีรายได้เป็นทุนหมุนเวียน ซึ่งเมื่อขายผลิตภัณฑ์สมุนไพรได้เงินมา ต้องเก็บรวบรวมเพื่อไปซื้อบรรจุภัณฑ์ขวด ทำฉลากและซื้อวัตถุดิบ บางอย่าง ส่งเสริมด้านบรรจุภัณฑ์และการตลาด (ประเทือง ทำสะอาด, 2568)

2. ผลการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี มีดังนี้

2.1 สร้างภาคีเครือข่ายในชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ปลูกสมุนไพร ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร และผู้นำชุมชน ร่วมมือกับชุมชนที่ผลิตสมุนไพรอื่น ๆ ในจังหวัด เพื่อร่วมมือกันในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร เช่น กลุ่มสมุนไพรบ้านต้นโพธิ์ ตำบลบางชะแยง อำเภอเมือง กลุ่มสมุนไพรไวก์เฮาส์ ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง เป็นต้น เนื่องจากเป็นกลุ่มที่แปรรูปจำหน่ายสมุนไพรมานาน และมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ตลอดจนมีตลาดรองรับ และได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนกับสำนักงานเกษตรอำเภอ

2.2 ชุมชนควรร่วมมือกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรโดยหาพื้นที่สาธารณะเพื่อปลูกพืชสมุนไพร โดยองค์การบริหารส่วนตำบลสวนพริกไทย และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสวนพริกไทย ควรเป็นผู้รับผิดชอบโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร เนื่องจากมีพื้นที่สาธารณะอยู่

ในชุมชน ควรปลูกทั้งไม้ต้น เช่น มะขาม คุณ ขี้เหล็ก สะเดา ฝรั่ง กุ่ม มะขามป้อม สมอไทย สมอพิเภก สารภี พิกุล บุนนาค มะตูม ไม้พุ่ม เช่น กระจูดไก่ดำ มะกรูด มะนาว ยอ มะลิ แก้ว ชุมเห็ดเทศ เลือดมังกร ไม้เลื้อย เช่น เถาเอ็นอ่อน เถาวัลย์เปรียง มะลิวัลย์ มณฑา ส้มป่อย ย่านาง อัญชัน ไม้ล้มลุก เช่น ฟ้าทลายโจร หญ้าหนวดแมว ไพล ขมิ้นชัน ขมิ้นอ้อย ว่านเอ็นเหลือง ว่านชั่งมดลูก ว่านขอทองแก่ กระจูดดำ กระจูดเหลือง ข่า ตะไคร้ ว่านหางจระเข้ ว่านนางคำ พลูควาว ไม้เนื้อแข็ง เช่น บัวหลวง บัวสาย ตาลปัตตาธิ ว่านน้ำ เป็นต้น

2.3 ภาครัฐและภาคเอกชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกชุมชนปลูกสมุนไพร อาจปลูกผสมผสานทั้งพืชผักสวนครัว ไม้ผล และพืชสมุนไพร โดยเลือกต้นไม้ที่เป็นสมุนไพรสำหรับใช้ประโยชน์ทางอาหารและยา อาจทำในรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ ธนาคารต้นไม้ ธนาคารสมุนไพร ปลูกแบบไร่นาสวนผสม สวนหลังบ้าน อีกทั้งเป็นการช่วยให้มีอาหารบริโภคตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพิ่มพื้นที่สีเขียวและช่วยลดการเกิดคาร์บอน จากการสัมภาษณ์ผู้ปลูกสมุนไพร และทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร ได้แก่ ลูกประคบ ถุงหอมสมุนไพร น้ำมันว่านแก้ปวดเมื่อย สบู่สมุนไพร ยาต้มสมุนไพร สมุนไพรแช่เท้า ทำเครื่องสำอางสมุนไพรส่วนใหญ่ไปขายผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามงานเทศกาล ตลาดนัด งานกาชาดของจังหวัดปทุมธานี และขายอยู่ที่บ้าน สมุนไพรที่ปลูก มีมากกว่า 50 ชนิด นอกจากนี้ ยังบริจาคต้นกล้าสมุนไพรให้สำหรับปลูกที่บริเวณสวนสมุนไพรหมู่ 8 ส่วนตำบลสวนพริกไทย โดยบุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลร่วมกับสมาชิกชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันปลูกพืชสมุนไพรมากกว่า 50 ชนิด เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรของตำบลสวนพริกไทย นอกจากนี้ สมุนไพรที่ใช้ดีมาก ได้แก่ ว่านหางจระเข้ สามารถนำมาใช้ใส่แผลให้หายจากอักเสบ ฆ่าเชื้อโรค นอกจากนี้ยังมีน้ำมันว่าน ใช้สมุนไพรว่านชนิดต่าง ๆ เช่น ว่านเอ็นเหลือง ว่านมหากาฬ

กระจูดไก่ดำ ว่านนางคำ และอื่นๆ โดยใช้ผ้าห่มเท่า ๆ กัน เคี้ยวกับน้ำมันมะพร้าว กรองกากออกทิ้งไว้ให้เย็น แล้วใส่พิมเสน การบูร เมนทอล น้ำมันสระระแทน น้ำมันระกำ เพื่อเพิ่มสรรพคุณของน้ำมันว่าน มีสรรพคุณทาแก้ปวดเมื่อย แก้แมลงสัตว์กัดต่อย พืชสมุนไพรที่ปลูกมีมากมาย เช่น ขมิ้น ไพล รากสามสิบ เถาเอ็นอ่อน ไม้กระเทียมโรงพญาเสือโคร่ง ว่านชั่งมดลูก ปลาไหลเผือก ย่านาง พลูควาว ฟ้าทลายโจร เสลดพังพอน ว่านหางจระเข้ มีประโยชน์มาก ใช้ทำสบู่ ทำเจลว่านหางจระเข้ (สมคิด รุ่งแจ่ม, 2568)

2.4 ท้องถิ่นควรสนับสนุน การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีมาตรฐาน อาจช่วยพัฒนาให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) กระทรวงอุตสาหกรรม หรือพัฒนาให้ผ่านเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เช่น เลขทะเบียนจดแจ้งเพื่อให้ผู้บริโภคยอมรับในความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์สมุนไพร

2.5 หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น ควรส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้จากหมอพื้นบ้าน ประชาชนท้องถิ่นสู่คนรุ่นปัจจุบัน ทั้งในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

2.6 จัดทำธนาคารสมุนไพร เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพร ทั้งการปลูก การรวบรวมพืชสมุนไพรที่หลากหลายเพื่อให้มีวัตถุดิบสมุนไพรของชุมชนสำหรับใช้ประโยชน์ในการทำผลิตภัณฑ์ และอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพร

2.7 จัดกิจกรรมพัฒนาผู้สูงอายุและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของตำบลสวนพริกไทย โดยจัดทำโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เชิงลึกการทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร เช่น สบู่สมุนไพร ยาต้มสมุนไพร ถุงหอมสมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร เป็นต้น และมีวิทยากรที่เชี่ยวชาญด้านการแปรรูปสมุนไพรเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีคุณภาพมาตรฐานสู่ตลาดสากลและพัฒนาการตลาด

2.8 จัดทำศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร โดยจัดทำสถานที่ทำการศูนย์ ฐานเรียนรู้ ป้ายสื่อความหมาย ป้ายชื่อพรรณไม้ ในบริเวณธนาคารต้นไม้ จัดทำฐานข้อมูล เอกสารเผยแพร่ความรู้ และสื่อการเรียนรู้ เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านสมุนไพรในตำบล

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ณ ชมรมรักสมุนไพรไทย

สรุปและอภิปรายผล

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรธานี พบว่า มีปัญหา 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านสถานที่ปลูกพืชสมุนไพร, มีไม่เพียงพอ 2) ปัญหาด้านสถานที่ผลิตสมุนไพร ยังไม่มีโรงงาน 3) ปัญหาด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร ยังไม่ได้เครื่องหมายมาตรฐาน และ 4) ปัญหาด้านช่องทางการตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร โดยเฉพาะปัญหา ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร เนื่องจากหมอพื้นบ้านในชุมชนมีอายุมากแล้ว และเสียชีวิตโดยไม่มีลูกหลานสืบสานภูมิปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ผมหอม เชิดโกทา (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สภาพปัญหาการอนุรักษ์พืชสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลหนองสังข์ อำเภอศรีประจักษ์ จังหวัดสระแก้ว พบว่า ตำบลหนองสังข์มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบและพื้นที่ราบสูง ดินกรวดปนทราย สภาพดินไม่เหมาะในการปลูกพืชสมุนไพร เมื่อในอดีตการสาธารณสุขของประเทศยังไม่เจริญเท่าที่ควรเมื่อเวลาเจ็บป่วยใช้พืชสมุนไพรในการรักษา โดยหมอยาท้องถิ่นรักษาให้ หมอยาในอดีตจึงมีความสำคัญในชุมชนมากแต่ปัจจุบันชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างจึงไม่ให้ความสนใจพืชสมุนไพรเพราะขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรพื้นบ้านจากบรรพบุรุษ ดังนั้น ชุมชนจึงไม่มีความรู้เรื่องสมุนไพรและขาดผู้ให้ความรู้ในการปลูกพืชสมุนไพรที่มีความรู้จริงในพื้นที่และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองสังข์ มีระบบดูแลสุขภาพแผนปัจจุบันที่เป็นทางเลือก และยังมี การบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่องทำให้พื้นที่ป่าลดลงมีผลทำให้สมุนไพรลดน้อยลงบางชนิดสูญหายไปยังไม่มียางของรัฐบาลส่งเสริมให้ความรู้แก่ชุมชนในการปลูกพืชสมุนไพรชนิดที่เป็นที่ต้องการของตลาดและสนับสนุนด้านเครือข่ายการตลาดเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนในตำบลหนองสังข์

อำเภอศรีประจักษ์ จังหวัดสระแก้ว และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทรีย์ จินธรรม และคณะ³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาดำรับยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จากผลการวิจัยพบว่า หมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน จำนวน 15 คน มีตำรับยาสมุนไพรทั้งหมด จำนวน 39 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินอาหาร จำนวน 5 ตำรับ (ตำรับยาแก้โรกระเพาะอาหาร แก้ท้องผูก และแก้โรคริดสีดวงทวาร) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินหายใจ จำนวน 8 ตำรับ (ตำรับยาแก้ไข้หวัด แก้ไอ และขับเสมหะ) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินปัสสาวะ จำนวน 2 ตำรับ (ตำรับยาขับปัสสาวะ และแก้โรคไต) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบกล้ามเนื้อและกระดูก จำนวน 4 ตำรับ (ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดกระดูก และแก้ปวดเมื่อย) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบผิวหนัง จำนวน 5 ตำรับ (ตำรับยาแก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก แก้แมลงสัตว์กัดต่อย แก้พิษตะขาบ แก้โรคเรื้อรัง และยาบำรุงผิว) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบไหลเวียนโลหิต จำนวน 3 ตำรับ (ตำรับยาแก้ความดันต่ำ แก้ความดันโลหิตสูง และขับเลือดร้าย) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบต่อมไร้ท่อ จำนวน 1 ตำรับ (ตำรับยาแก้เบาหวาน) และตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบอื่น ๆ จำนวน 11 ตำรับ (ตำรับยาหอมขณะลมร้อยจำพวก ยาดับพิษไฟในหญิงหลังคลอด ยาบำรุงร่างกาย แก้โรคชาง แก้ชางและแก้ไอ ยาบำรุงร่างกายบุรุษ ยาบำรุงร่างกาย ยาอายุวัฒนะ และแก้ต้อเนื้อ)ซึ่งยังมีหมอพื้นบ้านที่อนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพรสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

2. ผลการศึกษาศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภคและช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชนในตำบลสวนพริกไทย อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี พบว่า ชุมชนและครัวเรือนควรร่วมมือกันส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรทั้งที่บ้านของตนเองและที่ดินส่วนกลางชุมชน อาจปลูกในสวนหลังบ้าน ไร่

สวนผสม เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ ปลูก
ในวัดและในโรงเรียน จัดทำธนาคารสมุนไพร
เพื่อให้มีวัตถุดิบในการผลิตสมุนไพร จัดตั้งชมรม
ด้านสมุนไพรและร่วมมือกันในการใช้ประโยชน์จาก
สมุนไพรและเพิ่มช่องทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์
สมุนไพร หน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา
ควรร่วมมือกันสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์
สมุนไพรให้มีมาตรฐานให้กับกลุ่มผู้ผลิต ส่งเสริมภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นสู่คุณค่าผู้บริโภค พัฒนาบรรจุภัณฑ์
ตราสินค้า และช่องทางการตลาดทั้งในประเทศ
และต่างประเทศ ประชาชนท้องถิ่น ผู้ปลูกสมุนไพร ผู้
จำหน่ายสมุนไพร และผู้นำชุมชน ควรสร้างภาคี
เครือข่ายกับชุมชนที่ผลิตสมุนไพรในจังหวัด เช่น
กลุ่มสมุนไพรไว้ห้าสัปดาห์ อำเภอคลองหลวง วิสาหกิจ
ชุมชนบ้านต้นโพธิ์ อำเภอเมือง และสมาชิกชุมชน
ควรร่วมมือกันปลูกพืชสมุนไพรทั้งในที่สาธารณะ
ของตำบล เช่น โรงเรียน วัด โรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพตำบล และปลูกบริเวณรอบบ้านของตนเอง
ทำให้หมู่บ้านเกิดความร่มรื่นเขียวชอุ่ม ผู้นำควร
รวมกลุ่มและร่วมมือกันในการใช้ประโยชน์จาก
สมุนไพรและเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์
สมุนไพร หน่วยงานภาครัฐ ควรสนับสนุนการ
พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีมาตรฐานส่งเสริม
การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาจากหมอพื้นบ้าน
ประชาชนท้องถิ่นสู่คนรุ่นปัจจุบันโดยจัดทำตำรา และ
จัดทำฐานข้อมูลหมอพื้นบ้านและฐานข้อมูล
สมุนไพร ทั้งนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลสวน
พริกไทย มีนโยบายสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชน
รวมกลุ่มกันผลิตสมุนไพร เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ
ชุมชนและสร้างอาชีพและรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่ม
ผู้ผลิต⁴ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา คำแหง
และคณะ⁵ ได้ทำการศึกษาเรื่องนวัตกรรมการตลาด
สมัยใหม่ เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่น
ของชุมชนบ้านวังไทร อำเภอทุ่งสง จังหวัด
นครศรีธรรมราช พบว่า ผู้บริโภคเป็นเพศหญิงอายุ
61 ปีขึ้นไป มีรายได้ 10,001-15,000 บาท อาชีพ
การเกษตร การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ซื้อผลิต
ภัณฑ์ยาหม่อง มีระยะเวลาการใช้ 6 เดือน ถึง 1 ปี

ใช้ผลิตภัณฑ์เมื่อมีอาการ ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์
ด้วยตนเองจำนวนเงินที่ซื้อต่อครั้ง 101-200 ถึง
บาท ซื้อจากผู้ผลิต ความคาดหวังที่ทำให้ตัดสินใจ
ซื้อผลิตภัณฑ์สมุนไพรคือ วัตถุดิบสกัดจากสมุนไพร
ธรรมชาติที่ปลอดภัย ส่วนประสมทางการตลาด
บรรจุภัณฑ์สะอาด คุณภาพดีและมีเครื่องหมาย
มาตรฐานรับรอง ปัจจัยด้านนวัตกรรมการตลาด
บรรจุภัณฑ์ที่สะอาด คุณภาพดีและมีเครื่องหมาย
มาตรฐานรับรอง มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ
ข้อเสนอแนะ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรควรมีการโฆษณา
ผ่านสื่อ ควรจัดสรรช่องทางและสถานที่การจัด
จำหน่ายและการสร้างผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อเพิ่ม
มูลค่าสินค้า และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทร
จินธรรม และคณะ⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนว
ทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของ
ชุมชนในตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมือง จังหวัด
สระแก้ว การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา
สภาพปัญหาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร
ของชุมชนในตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมือง จังหวัด
สระแก้ว และ 2) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิ
ปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลบ้านแก้ง
อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว เป็นการวิจัยเชิง
คุณภาพโดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ได้แก่
หมอพื้นบ้าน ประชาชนท้องถิ่นที่มีความรู้และภูมิ
ปัญญาในการใช้สมุนไพร ผู้ปลูกสมุนไพร และผู้นำ
ชุมชน ที่ส่งเสริมการใช้สมุนไพร จำนวนกลุ่มละ 5
คน รวม 20 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และ
การสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์
เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาการอนุรักษ์
ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชน พบปัญหา 4
ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านการปลูกพืชสมุนไพร 2)
ปัญหาด้านการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร 3) ปัญหา
ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร และ 4) ปัญหา
ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรสำหรับ
แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของ
ชุมชนตำบลบ้านแก้ง พบว่า ทุกภาคส่วนควร
ร่วมมือกันส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรทั้งในที่
สาธารณะของตำบลและที่ดินส่วนตัวของสมาชิก

ชุมชน อาจทำในรูปแบบ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร บำรุงครอบครัว ธนาकारต้นไม้ ธนาकारสมุนไพร ปลูกหัวไร่ปลายนา และสวนรอบบ้าน เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว ผู้นำควรรวมกลุ่มและร่วมมือกันในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีมาตรฐาน ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาจากหมอพื้นบ้าน ประชาชนท้องถิ่นสู่คนรุ่นปัจจุบันโดยจัดทำตำรา และจัดทำฐานข้อมูลหมอพื้นบ้านและฐานข้อมูลสมุนไพร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. ผู้ปลูกสมุนไพรและผู้แปรรูปสมุนไพรควรรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย โดยการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรในตำบลสวนพริกไทย จัดทำสถานที่ผลิตให้มีมาตรฐาน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และนำไปสู่การคัดเลือกเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และของดีจังหวัดปทุมธานี

2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานเกษตรจังหวัด และสถาบันการศึกษาควรส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้และยกระดับภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร โดยการส่งเสริมการปลูกและแปรรูปสมุนไพร อีกทั้งรวบรวมพืชสมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ทำยาในการรักษาโรคตลอดจนส่งเสริมพัฒนาการแปรรูปสมุนไพรตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

3. สำนักงานพลังงานจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบลสวนพริกไทย ควรสนับสนุนงบประมาณในการปลูกพืชสมุนไพรและทำโรงตากสมุนไพรพลังงานแสงอาทิตย์ที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน เพื่อให้ชุมชนมีโอกาสแปรรูปสมุนไพรที่

สะอาดและมีมาตรฐานความปลอดภัยและสนับสนุนการผลิตสินค้าจากสมุนไพรให้มีความหลากหลายและมีคุณภาพสู่ตลาดสากล

4. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดและพาณิชย์จังหวัดปทุมธานี ควรส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิต วิสาหกิจชุมชน และสถานประกอบการโดยสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ ตราสัญลักษณ์ และช่องทางการตลาด ให้กับผู้ปลูกและผู้แปรรูปสมุนไพรในชุมชนตำบลสวนพริกไทย ทั้งการตลาดในท้องถิ่น ในห้างสรรพสินค้า และกิจกรรมการออกงานในเทศกาลตลอดทั้งปี ตลอดจนช่องทางการตลาดออนไลน์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ นวัตกรรมการตลาดสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นและ เพื่อส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้เติบโตก้าวหน้าในตำบลสวนพริกไทย และตำบลอื่นๆ จังหวัดปทุมธานี

2. ควรศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่การเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดปทุมธานี

3. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาธนาकारสมุนไพรในจังหวัดปทุมธานี เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในชุมชนตลอดจนส่งเสริมการปลูกรวบรวมพรรณพืชสมุนไพรให้หลากหลายตามกลุ่มอาการของโรคและเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับท้องถิ่น

4. ควรศึกษาด้านการพัฒนาเมืองสมุนไพรเพื่อเป็นต้นแบบให้กับชุมชนในตำบลสวนพริกไทย และสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาดให้แก่ชุมชนตำบลสวนพริกไทย และตำบลอื่นๆ ในจังหวัดปทุมธานี

เอกสารอ้างอิง

1. โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน.(2566). หมอชีวกโกมารภักจ. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <https://ttcmh.dtam.moph.go.th/index.php/knowledge/read-more/34-proj-1.html>
สภาการแพทย์แผนไทย.(2566). สถาบันผ่านการรับรอง.[ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก:<https://thaimed.or.th>

2. นงลักษณ์ จีวจุ ทิพย์วรรณ ศิบุญนันท์ ชญานันท์ ศิริกิจเสถียร และวีรวรรณ แจ่มไม้. (2564). การพัฒนาการแปรรูปพืชสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา: บ้านโพธิ์พัฒนา ตำบลคณที อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <https://shorturl.asia/D8mJ0>
3. สุนทรี จินธรรม, จีรภัทร์ อัฐฐิศิลป์เวท และสุภารัตน์ คำเพราะ.(2564). การศึกษาดำรับยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น.7(4):229-246.
4. เรวดี นาคโต.และวาริรัตน์ ชมภู่อ่อน (2568). ผู้ปลูกและแปรรูปสมุนไพรในตำบลสวนพริกไทย อำเภอมือง จังหวัดปทุมธานี. วันที่ 8 พฤษภาคม 2568. (สัมภาษณ์)
5. สุพัตรา คำแหง, ชัญญาอนุช โมราศิลป์ และบุปผชาติ แต่งเกลี้ยง (2565) นวัตกรรมการตลาดสมัยใหม่ เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นของชุมชนบ้านวังไทร อำเภอยางสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. สยามวิชาการ. 23(1): 1-10n
6. สุนทรี จินธรรม, จีรภัทร์ อัฐฐิศิลป์เวท รัชนิวรรณ จินธรรม. และประภัสราธรรมวิชรวงูร (2568). แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนในตำบลบ้านแก้ง อำเภอมือง จังหวัดสระแก้ว. 14(1):183-199.